

Ràdios lliures: 15 anys recorrent el buit

JOSÉ LUIS TERRÓN

Les xifres rodones atordeixen el temps, i aquest es converteix en oberta deglució, capaç d'embolicar asèpticament allò que sembla contenir; així, ja podem escriure que fa 15 anys per primer cop va emetre una ràdio lliure a Catalunya.

El juliol de 1978, a les “Jornades antirepressives” celebrades a Osona, surt a l'aire la primera emissió lliure. La mateixa gent que fa possible aquesta experiència és la que impulsa Ona Lliure, que passarà a ser la primera ràdio lliure de l'Estat. Comença a emetre regularment el 4 d'abril de 1979 des d'un pis situat al carrer Ludovico Pío de Barcelona.

Des de llavors es va succeint una microhistòria, la de les ràdios lliures, que també és, en certa mesura, la d'una pràctica política de l'esquerra menys institucionalitzada, plena d'ànims rupturistes i conviccions llibertàries. Fugim de l'enfilall de noms i dades, obviam, en la mesura que això sigui possible, els noms propis, renyits de sempre amb les ràdios lliures, i permeteu-nos embastar una sèrie de reflexions a l'entorn d'aquest fenomen comunicatiu.

134

Què s'entén per ràdio lliure? Un membre de Contrabanda (potser la ràdio lliure de referència avui a Catalunya) ens diu que aquesta es caracteritza per ser una ràdio sense afany de lucre, ni institucionalitzada ni lligada a poders polítics, econòmics o ideològics, amb una organització interna

antiautoritària, que busca formes radiofòniques innovadores i que aposta per les tendències socials progressistes i alternatives. Aquestes paraules no deixen de ser un resum i una actualització dels principis que anuncià fa més de 20 anys Ona Lliure, la qual cosa significa que hi ha una tradició assentada pel que fa a la definició d'aquesta mena d'experiència comunicativa en contra del que assegurin moltes opinions desqualificadores. Succeeix, no obstant, que es tracta d'una definició marc, en la que caben tants matisos com actes comunicatius, i és aquí on es troben, alhora, una de les majors virtuts de les ràdios lliures i un dels seus majors mals de cap que, com veurem, no és del tot negatiu.

Tenir solament una definició marc obliga a què el fenomen es repensi constantment, la qual cosa fa que aquest es vagi acomodant i compassant a la successió de situacions concretes de les que neix i que acabarà reflectint. Hi ha, doncs, un estret vincle entre la ràdio lliure i el lloc i el moment en què emet; és més, quan aquest vincle es trenca, la ràdio lliure, com s'ha vingut demostrant a la pràctica, comença a extingir-se. És per això que les ràdios lliures adopten la particularitat, de vegades sense proposar-s'ho conscientment, i aquesta particularitat, de vegades traduïda en essencialisme, pot abundar més en les diferències que en el que hi ha de comú, la qual cosa origina inacabables, esgotadores i oscultistes discussions.

D'Ona Lliure s'ha destacat el fet d'ésser la primera ràdio lliure, fins i tot s'ha elogiat l'aparell teòric que va arribar a construir, però mai s'ha escrit que un dels seus més grans encerts fou deixar d'emetre per iniciativa pròpia. Des de la seva fundació havia proclamat que aquesta era una ràdio embrió i havia mantingut que una ràdio lliure desvinculada de la base social de la que naixia o de la realitat que pretenia reconstruir en discurs no tenia sentit. És per això que allò que no

aconsegueixen quatre tancaments governatius ho aconseguen aquest repensar el fenomen a què ens referíem fa unes línies: Ona Lliure deixa d'emetre.

Se'm permetrà dir que una de les grandeses de les ràdios lliures és emetre per donar la paraula a la gent; és deixar d'emetre quan aquesta funció s'incompleix.

Perquè aquesta és la definició més breu de ràdio lliure: instrument per donar la paraula a la gent. Aturem-nos-hi.

Per paraula hem d'entendre expressió. És a dir, que la gent pugui expressar-se amb paraules o amb altres llenguatges; o bé, que la ràdio sigui l'amplificadora de les expressions. De no ser així, emissores històriques com Ràdio Pica, que es defineix com a ràdio-art, no tindrien cap sentit. Hom parla de paraula, i aquesta és alhora metàfora (paraula per expressió) i sinèdoque (paraula per llenguatge radiofònic).

A final dels anys setanta, després de dècades de discurs imposat, la gent desitjava i necessitava parlar i escoltar; en definitiva, donar a conèixer o conèixer altres discursos. El prevaler de la paraula és comprensible. Aquest fenomen era compartit per tot subjecte inserit en un acte comunicatiu; la ràdio lliure, en pretendre ser instrument per aquell que no té altre canal, s'instal·la quasi permanentment en la paraula, cosa que de vegades acaba perjudicant el missatge, ja que peca de verbalisme endogàmic. A més, aquesta manera de fer pot revertir en un mal ús del llenguatge radiofònic, que és desaprofitat i que fa que la recepció arribi a convertir-se en militància. La tensió entre donar la paraula (ara que la tinc, com desprendre-me'n) i un ús més radiofònic de la mateixa és un tret distintiu de les ràdios lliures.

Quan les ràdios lliures comencen a emetre no hi ha cap tradició històrica o formal de com realitzar aquestes emissions.

Poc o res se sabia, per exemple, de les ràdios obreres alemanyes o de “Radio Sorbonne” o de les ràdios lligades als moviments d’alliberament nacional; tampoc hi havia referents sonors. La ràdio espanyola dels setanta està intentant deixar de ser un instrument ranci; la ràdio convencional era un referent a la contra: no fer ràdio com ho feia ella. Però, com fer llavors ràdio? Hi havia uns referents bibliogràfics vagues, les ràdios contraculturals nord-americanes, i altres orals d’aquelles persones que havien viatjat a Itàlia; perquè és a Itàlia on es configura la ràdio lliure.

Les ràdios lliures es converteixen, doncs, en laboratoris on assajar nous usos del llenguatge radiofònic. Poc o res ha agraït la ràdio convencional aquest paper, encara que a Barcelona, sense anar més lluny, més d’un programa fos la reintegració en el sistema d’algun altre programa emès anteriorment per una ràdio lliure, en formes i continguts.

L’assentament de la democràcia i la modernització de la ràdio espanyola ha acabat per invertir massa vegades els papers; les ràdios lliures aporten poques novetats formals, i aquestes són fruit més de l’espontaneïtat que d’una estratègia calculada. Les diferències són, avui més que mai, en els continguts, en la paraula.

Umberto Eco, per referir-se a la homogeneïtat del missatge radiofònic italià, va parlar de “melmelada radiofònica”. Poc abans ja parlava en el mateix sentit, i referint-se a l’èter hispà, Emili Prado. Un suposat pluralisme com a coartada del mercat lliure en el que els missatges es confonen en un tot monòton, indistint. La paraula mitjançant la ràdio lliure pot tornar a ser l’origen d’un discurs diferent.

Això no obstant, les ràdios lliures es queixen de ser poc utilitzades per aquells els quals la ràdio lliure té la raó d’ésser,

aquella gent que no té canals a través dels quals comunicar. A què es deu aquest divorci? Intentem buscar algunes respostes.

En primer lloc hem de parlar de la penalització a la que constantment s'han vist sotmeses les ràdios lliures. "El Govern ha decidit que aquest aire ja està prou ple i que les ràdios lliures hauran de baixar a les catacumbes si volen seguir la seva fe radiofònica"; aquestes paraules no han estat pronunciades ara, les va escriure Álvarez-Solís a El Periódico l'estiu del 79.

Les ràdios lliures, des dels seus inicis, s'han adreçat als poders públics per demanar un espai en el dial: curiosament ja el 1979 s'argumentava que estava ple; des de llavors s'han repartit centenars de llicències. Després de regularitzar les emissores municipals, les ràdios lliures són l'assignatura pendent. Les ràdios lliures sempre han viscut en la precarietat d'una il·legalitat més o menys tolerada, depenent del tarannà de l'autoritat competent en la matèria o del moment històric (a Euzkadi, per exemple, a Satorra Irratia se li arriba a aplicar la Llei Antiterrorista). Així, a Radio Klara (valenciana, i amb més d'un tancament en el seu haver) el govern autonòmic li ha concedit una llicència com a ràdio cultural no lucrativa. I aquesta és la via que sembla que aplicaran les diferents administracions amb competències sobre la matèria. Què pot passar a Catalunya? En primer lloc, cal saber què s'entén per ràdio cultural; sospitem que sota aquest epígraf s'hi inclouran des de les futures emissions universitàries fins a les ràdios lliures, passant per les ràdios de barri i aquelles altres que pugin estar lligades a fundacions o organismes culturals (la primera qüestió és saber què s'entendrà per cultura; produeix esgarrifances que una administració, qualsevulla sigui aquesta, acabi essent l'encarregada de respondre). Quantes llicències hi haurà, per exemple, per a una ciutat com Barcelona? Quantes

emissores hauran de compartir una mateixa freqüència? Suposem que, adduint la saturació del dial, no passaran de dues o tres freqüències; a compartir per dues, per tres emissores? Més d'una emissora haurà d'emetre des de la il·legalitat; massa pretendents i prou heterogenis per a tan poc espai.

No hem d'oblidar que la adduïda saturació, de ser tècnicament certa, es produeix a continuació de les primeres peticions de les ràdios lliures perquè hi hagi una reordenació del dial, no abans (els criteris polítics i econòmics han prevalgut en el repartiment de llicències) i que aquesta saturació, de ser tècnicament certa, també es produeix perquè més d'una emissora (institucional o no) incompleix els seus compromisos tècnics.

Però no acaba tot aquí; quina serà la potència màxima amb que podran emetre? Posem 100 W; o sigui, que no les sentiran en tombar la cantonada. I, què significa no lucratives? Que no podran emetre cap mena de publicitat? De ser així, per a més d'una emissora això suposaria l'escanyament econòmic. Anem al diccionari: lucrativa, "que produeix guany". Entenem que una emissora pot ser no lucrativa i emetre publicitat; entenem que les emissores privades no vulguin entendre-ho així. No és l'Administració una mitjancera?

Resumint, les ràdios lliures han existit enmig d'una estranya legalitat que les ha convertit en precàries; la propera regulació convertirà a més d'una en il·legal, per tant, augmentarà la seva precarietat. Més d'una haurà de ser precintada.

Precaris han estat també els seus ingressos. Ràdios que han vingut essent fruit del voluntarisme econòmic d'uns quants. No és d'estranyar, llavors, que arribin a emetre des del dormitori d'algun dels membres del col·lectiu impulsor i, així, estalviar-se un lloguer. D'aquesta manera es fa difícil obrir-se espai en el dial i

que se les escolti amb un mínim de qualitat (pensem que les cases comercials i les mateixes ràdios realitzen un exercici de confusió segons el qual qualitat de missatge és igual a qualitat de so).

I precària ha estat sempre la relació que han mantingut amb les organitzacions d'esquerra. A aquestes, com a les de la dreta, ha prevalgut la teoria leninista del paper dels mitjans de comunicació, teoria dirigista que no casa gens amb els principis de les ràdios lliures, que des d'un principi mostren el seu recel a qualsevol tipus d'organització que des de fora pugui marcar el rumb de la ràdio. A això hem d'afegir que aquesta mateixa esquerra és poc receptiva a usos comunicatius no tradicionals; en plena revolució tecnocomunicativa viuen, massa, adherits a principis i pràctiques decimonòniques. D'altra banda, l'esquerra parlamentària des d'un principi va dirigir les seves antenes cap a les ràdios municipals.

També han estat precàries, quan no inexistents, les relacions entre les ràdios lliures i les ràdios municipals. Fins la legalització de les darreres, podien haver lluitat conjuntament per la consecució d'un reconeixement per part de les autoritats (a França, per exemple, es varen donar puntualment aliances semblants). Això no obstant, des del principi, unes i altres ràdios varen voler deixar paleses les seves diferències i que no tenien res a veure les unes amb les altres. Però no s'hauria d'oblidar que la primera ràdio municipal que va emetre fou Arenys de Mar (1979) i que abans que ho fes va tenir una estreta relació amb Ona Lliure; com tampoc s'hauria d'oblidar que el camí que obren les ràdios lliures és el que aprofiten les ràdios municipals per a la seva progressiva inserció en el dial, o que en més d'una petita localitat és difícil saber davant quina mena de ràdio ens trobem, o que moltes ràdios municipals acaben fent-se al voltant del nucli d'una primigènia ràdio lliure. Quin és el grau de culpa

dels consistoris per aquesta falta d'enteniment, de relació?

Així mateix, és precària a l'actualitat la relació de les ràdios lliures amb els professionals dels mitjans de comunicació. Una de les raons per les que Ona Lliure, les ràdios lliures aconseguen, enmig de les pitjors condicions, emetre dia rera dia és pel suport que reben de nombrosos periodistes, que des dels seus respectius mitjans de comunicació difonen sistemàticament aquest fenomen. I no cal pensar solament en publicacions alternatives tipus "Ajoblanco"; diaris com "Tele/Expres", "El Periódico" o "Mundo Diario" en fer el seguiment informatiu de l'inici i desenvolupament de les ràdios lliures varen aconseguir que aquestes fossin cada cop més conegudes i que més persones simpatitzessin amb elles, per la qual cosa més difícil era per les autoritats actuar contra aquestes. Els temps no deuen ser pas els mateixos.

I, en darrer lloc, destacar que també han estat precàries les relacions entre les mateixes ràdios lliures. Tots els intents de crear òrgans estables de coordinació i de suport mutu han fracassat; les diferències, el desconeixement, les malfiances, el no poder atendre les obligacions que imposa la pròpia coordinació, etcètera, han pogut més que els desitjos manifestos que les coordinadores funcionin, siguin aquestes locals o supranacionals (per exemple, quants cops s'ha refundat la Unió Europea de Ràdios Lliures?).

Tanta i tan variada precarietat repercuteix en la projecció, el desenvolupament i el funcionament de les ràdios lliures. I si el que succeeix és que la gent no les desitja, no les necessita? Ona Lliure, El Avispero, La Campana, La Maduixa, Ràdio Venus..., han estat substituïdes per Contrabanda, RSK, Inoksidable, Kaos, Kurkó, Music Club... De ben segur, sigui quina sigui l'actuació de l'Administració, d'aquí a uns quants anys hi haurà altres ràdios lliures recurrent l'aparent buit que envolta la gent.